

egyszerű megállapítással. Nincsenek tulajdonképpen kizárólag zsidók vagy nem zsidók által használt családnevek. Vannak azonban túlnyomóan (statisztikailag kimutathatóan) zsidók illetve nem zsidók által választott nevek. A zsidó névválasztások szórása kisebb körű, mint a keresztényeké. A zsidóknál sokkal ritkább az i-re végződő, helyi (s esetlegesen nemesi) származásra utaló név, mint a nem zsidóknál. Viszont sokkal gyakoribb a családnévként használt személynév. Álljon itt végszó helyett, illusztráció gyanánt, egy utalás a dualizmus végének két évében legtöbbször választott családneveire. Az első tíz közül csak a KOVÁCS közös, mint az összes név között a leggyakoribb mind a zsidó, mind a nem zsidó névmagyarosítók között. A többi név azonban teljesen eltérő a két csoportban.¹⁵

JEGYZETEK

1 Az éves nyers számokat l. Kozma Istvánnal közös könyvünkben: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a Kommunizmusig.* Budapest, Osiris, 2002, 114.

- 2 L. uo. 76 és folyt. « A Monarchia összeomlása előtti két és fél évtizedben jóváhagyott mintegy 61 000 névváltoztatási kérvény közül 34 000-35 000 a zsidókra jutott. »
- 3 Uo. 70 és folyt.
- 4 Uo. 195 és folyt.
- 5 L. erre írásomat: *Lipótváros a Soá előtt. Szociológiai jegyzetek,* Szombat, 2021 május, 4-7.
- 6 *Diszkrimináció emancipáció – asszimiláció diszkrimináció.* Szerk. Kemény I. Gábor. Budapest, ELTE Eötvös kiadó, 1912, 152-155.
- 7 L. *Modernizáció és asszimiláció a zsidóság történelmi névanyaga tükrében,* in *Önazonosítás, sorsválasztás, A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon.* Budapest, Új Mandátum, 2001, 153-167, különösen 159-167.
- 8 *Magyar zsidó lexikon,* Budapest, 1929, 642-647.
- 9 Saját kutatásom szerint. L. *A zsidó elit önképe a Magyar zsidó lexikon alapján,* in *Magyar – zsidó identitásmenték II,* szerk. Dénes Iván Zoltán, Budapest, Ráció kiadó, 2020, 257.
- 10 L. *Önazonosítás, sorsválasztás,* 141. ,
- 11 *Szombat almanach,* szerk. Friedmann Alfréd, Budapest, 1927.
- 12 *A zsidó elit önképe,* 257.
- 13 *Név és nemzet,* 84.
- 14 Uo. 49 és folyt.
- 15 *Önazonosítás, sorsválasztás* 141, 142.

Konrád Miklós

DISKURZUSOK A ZSIDÓK NÉVMAGYAROSÍTÁSÁRÓL

Orsovai Pál elégedett volt a nevével. „Ez nagyszerű név volt, egyedüli a maga nemében, nem olyan, mint Szabó, Kovács, Vajda, aminő száz meg száz van, s nem is Vermes vagy Fehér, ami mindjárt azt a gyanút kelti, hogy valaha Weiss volt.”¹ Molnár Ferenc 1901-ben megjelent első regényének főhőse azonban hiába avanszált Holländer Izidorból Orso-

vai Pállá, felettese a banknál, Lusztig úr továbbra is Holländer úrnak hívta. „Ez annak az embernek a gúnyos hangján volt mondván, aki büszke arra, hogy nem dobta el ősei nevét. Még csak vissza se lehetett adni neki ezt a maliciát, mint a többieknek, akik néha egymást közt így szól-
tak: »Legyünk őszinték«, s mind régi nevükön szólították egymást.”²

Molnár Ferencnek a névmagyarosítással szemben e sorokból kiolvasható ellenérzése felveti a kérdést, vajon a

Neumann néven született író öt évvel korábban miért döntött a névváltoztatás mellett? Kényszerből, mivel idegen hangzású névvel magyar író már korábban sem törhetett irodalmi babérokra, a századforduló egyre intoleránsabb nacionalizmusának légkörében meg főleg nem? Vagy csak arról volt szó, hogy a regény szatirikus perspektívája megkívánta az olvasók elé tartott görbe tükröt?

Szabolcsi Miksától, az *Egyenlőség* főszerkesztőjétől a szatíra messze állt. A neológ zsidóságnak az 1880-as évektől 1915-ben bekövetkezett haláláig egyik legbefolyásosabb szövegíróje mindazonáltal szintén ellentmondásos érzelmeket táplált hitsorsosai névmagyarosításra írást. Pedig ő is megváltoztatta nevét. Ám miközben a zsidók nyelvi, kulturális és érzelmi magyarosodásért küzdött, a neológ zsidóság legfontosabb fórumának tekinthető hetilapja a zsidók névmagyarosításának mozgalmát istenigazában soha nem karolta fel.

Karády Viktor és Kozma István könyvéből tudjuk, a dualizmus idején leginkább a zsidók mutatkoztak hajlandónak e hazafias névváltoztatásra. 1894 és 1918 között a népesség körülbelül 5%-át képviselő zsidó vallásúak tették ki a belügyminisztériumtól névváltoztatása engedélyezését kérvényező mintegy 61.000 személy 56%-át.³ Asszimilációs szempontból a névmagyarosítás a dualizmus kori magyar zsidóság „sikertörténeteként” is elkönnyvelhető, az önkéntes asszimilációnak a többi allogén etnikumhoz képest a zsidókra jóval jellemzőbb vonásaként. Ez azonban csak a történet egyik fele. A másik, ez idáig el nem mondott részből az derül ki, hogy a keresztény társadalom a zsidók névmagyarosításáról többnyire elégedetlenkedve, illetve bírálóan szólt, míg a jelenséggel szemben a neológ zsidóság is ambivalensnek mutatkozott.

Mielőtt a diskurzuselemzésbe vágnánk, egy szót a dualizmus kori számokról. Ahogy haladunk az akkulturáció, az iskolázottság, a vagyon és ambíció lépcsőfokain, illetve ahogy távolodunk a hagyományosan zsidó szakmáktól, úgy emelkedett a zsidó népesség körében a magyar nevet viselők aránya. A pesti neológ Chevra Kadisa 200 tagú, zömeben jómódú kereskedőkből, nagyiparosokból, (szabadfoglalkozású) értelmiségiekből és háztulajdonosokból álló képviselő-testületében a magyar nevének a tagoknak 1899-ben 11,0%-át, 1902-ben és 1906-ban 13%-át, 1915-ben 18%-át tették ki.⁴ A magyar nevet viselők aránya a zsidó vallású budapesti egyetemi hallgatók körében jóval magasabb volt, az 1900/1901-es tanévben elérte a 39%-ot.⁵ A legmagasabb arányszámokat nem meglepően a zsidó válást elhagyók között találjuk. A kitérésüket a Pesti Izraelita Hitközség rabbiságánál bejelentő férfiaknak 1897-ben 38,9%-a, 1903-ban 53,8%-a, 1907-ben már 66,2%-a viselt magyar nevet.⁶

Ha azonban a hazai zsidóság egészét nézzük, más képet kapunk. Michael Silber számításai szerint 1919-ben a magyar családnévvel rendelkező zsidó vallásúak száma nem haladta meg az ötvenezretet, vagyis az 1910-ben regisztrált

911 227 fős zsidó népesség 5,5%-át.⁷ A zsidók elsöprő többsége tehát elutasította vezetékeve magyarosítását.

Ez részben talán azzal is magyarázható, hogy a hatalom nem adta jelét annak, hogy elvárná a zsidóktól németes hangzású, mint tudjuk, II. József 1787-es rendelete által rájuk oktrojált családneveik magyarosítását. Ez annyiban nem meglepő, hogy a kormányzat ezen a téren még a közalkalmazottakra is csupán rövid ideig, Bánffy Dezső századvégi miniszterelnöksége idején helyezett egyértelmű nyomást. Máskülönb a névváltoztatás oly nyilvánvalóan az állampolgárok magánszférájába tartozott, hogy a liberális kormányzat legalábbis hivatalosan tartózkodott a nyomásgyakorlástól.

Kritikus keresztény magyarok

Ha a hatalom nem is, a keresztény magyar értelmiség hangot adott a zsidók névmagyarosítását illető elvárásainak, bár szembeszökő, hogy a kifejezetten zsidókhöz intézett felhívások meglehetősen szórványosak maradtak, zömeben az 1880-as és 1890-es évekre korlátozódtak. Az 1880-as évekből nyilatkozatok az antiszemitizmus felerősödésével függtek össze. Csillapítására egyes keresztény értelmiségiek a zsidók még fokozottabb magyarosodásában vélték felfedezni a gyógyírt. „Legtöbb zsidónak német a neve, német a nyelve”, jelentette ki a *Veszprém* című hetilap vezércikkírója 1880-ban, márpedig a magyar nemzetet a zsidók csak a magyarosodás minden terén mutatott előrehaladásukkal tudnák „teljesen megnyugtatni”.⁸ Négy évvel később a konzervatív liberális *Budapesti Hírlapban* Czigány Károly kővágóörsi ügyvéd figyelmeztette izraelita polgártársait: aki a Rosenzweig, Schlesinger vagy Grünhut névre hallgat, arról bizony „nem képzel az ember magyar embert”.⁹ Czigánynál jóval nagyobb befolyással rendelkezett Tóth Béla, a *Pesti Hírlap* őszintén liberális és hevesen nacionalista tárcaírója, aki 1900-ban éles bírálatot intézett a névmagyarosítástól szerinte irtózó gazdag zsidók ellen. A zsidóság számára a névmagyarosítás „kötelesség”, ítélte Tóth, ráadásul elemi érdekük is, hiszen egy „névben, lélekben, nyelvben” magyar zsidó a legádázabb antiszemita is lefegyverzi.¹⁰

Az 1900-as évektől már alig találkozunk ilyen felhívásokkal. Feltehetően azért, mivel ekkorra a keresztény magyar értelmiség számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a zsidók zöme nem fogja megmagyarosítani a nevét. Nem szűnt meg viszont a leggyakoribb bírálat, miszerint a zsidók előszeretettel választanak történelmi magyar neveket. Az 1880-as években főleg antiszemita által hangoztatott vád az 1890-es években szabadelvű körökben is elterjedtté vált, még Mikszáth *Új Zrínyiszában* is előkerült. Az utolsó ítélet elsietett trombitájelére feltámadó és a korabeli Magyarországra csöppenő Zrínyi Miklós megdöbbenve hallja egy kis banki alkalmazottól, hogy nevét Zrínyi Mór-ra magyarosította.¹¹ A történelmi nevet magára aggató zsi-

1894 és 1918 között a népesség körülbelül 5%-át képviselő zsidó vallásúak tették ki a belügyminisztériumtól névváltoztatása engedélyezését kérvényező mintegy 61 000 személy 56%-át

dó közhelye a zsidók iránt kifejezetten jóindulatú szerzőknél is felbukkant a századfordulón,¹² sőt, a *Figaro* című francia napilap budapesti tudósítójának a fővárosról 1913-ban kiadott könyvében is megjelent.¹³

Ebben a kritikában nem csak az az érdekes, hogy világosan jelzi a zsidókkal szembeni előítéletek továbbélését, az elvárást, hogy a zsidók maradjanak meg helyükön. A bíráló illogikus is, hiszen a névmagyarosításokat a belügyminiszter engedélyezte, így a vádak is a belügyminisztériumot illették volna. Ám a kritika leginkább azért figyelemre méltó, mivel mondhatni teljesen alaptalan. Amint ugyanis bárki megbizonyosodhatott róla, akár a névmagyarosításokról beszámoló hírlapokat böngészve, akár az 1800–1893 között engedélyezett névváltoztatások listáját 1895-ben közreadó könyv révén, a nevüket valóban történelmi nevekre cserélő zsidók száma – pontosabban: az ilyen cserékre adott belügyminisztériumi engedélyek száma – elenyésző volt.¹⁴

Mielőtt áttérnék a zsidók által kifejtett véleményekre, köztes pozíciójából fakadóan itt tennék említést a névmagyarosítási mozgalom kezdeményezőjéről, Telkes Simonról. 1872-ben még zsidóként buzdította hitfeleit nevük megmagyarosítására – noha ezt ekkor még ő sem tette meg.¹⁵ Rubin Simon a Telkes nevet 1881-ben vette fel, amikor megalakította az 1909-ig fennálló Központi Névmagyarosító Társaságot, majd 1883-ban áttért az unitárius hitre.¹⁶ Áttérése után ismételten méltatta volt hitfeleit, amiért, írta például 1895-ben, „állandóan és folyton növekedő számban veszik leginkább igénybe a névmagyarosítást”.¹⁷ De miért keresztelkedett ki? 1897-ben megjelent könyvében párhuzamot állított a kereszttség felvétele és a névmagyarosítás között. Míg az ember az utóbbi révén érhet el, hogy „a nemzet igazi fiai közé végkép befogadják”, az előbbinek köszönhetően nyerhetett „bebocsáttatást a keresztény társadalomba”. Lehetséges, hogy a statisztikai hivatal tisztviselőjeként zömében keresztény környezetben dolgozó Telkes e bebocsáttatás iránt is ellenállhatatlan vágyat érzett.¹⁸

Ambivalens zsidók

A zsidók körében búvópatakként fel-feltört a meggyőződés, hogy a név elhagyása nincs messze a vallás elhagyásától. Molnár Ferenc első regényének már említett főhőse nemcsak nevét magyarosítja meg, ki is keresztelkedik. A névmagyarosítás és a kikeresztelkedés kapcsolata Molnárnak az 1900-as évek *Pesti Naplójába* írt vicces történeteiben is felbukkant, így az öreg zsidó karácsonyfaárusról szóló adomában, aki lassacskán elveszti gazdag zsidó vevőit, mivel azok kitérnek, és keresztényként már nem hajlandók zsidótól vásárolni. Ezért ő is katolizál, hogy visszanyerje vevőkörét. Egyúttal nevét is magyarosítja, mégpedig Guttmannról Görényre, amit – szintén kitért – lipótvárosi kuncaftjának így magyaráz: „A feleségem ra-

gaszkodott, hogy ipszilon legyen a végén. Ámbár most értesítenek bennünket, hogy ez a szó egy rossz illatú állatnak a neve.”¹⁹

A komolyabb esetek felé fordulva megemlíthetnénk az 1916-ban elhunyt Goldschmied József dombóvári nagyberlő esetét, aki végrendeletében meghagyta, hogy amennyiben unokája megtagadná hitét vagy megváltoztatná családi nevét, kitagadja örökségéből.²⁰ A kettő között tehát nem sok különbséget látott a nagyberlő, amint a költő és újságíró Szélpál Árpád varrodát vezető pesti nagybátyja sem, aki úgy gondolta, hogy az a zsidó, aki elhagyja nevét, előbb-utóbb vallását is elhagyja.²¹ Szélpál nagybátyja ugyan ortodoxnak tekintette magát, ám – ha elutasításról nem beszélhetünk is – a névmagyarosítás a neológ zsidóság körében és sajtójában sem élvezett egyértelmű támogatást.

Ha azokat az 1880-as évek eleji írásokat nézzük, amelyekben zsidó szerzők véleményt nyilvánítottak a névmagyarosításról, azt látjuk, hogy a névváltoztatás ösztönzésénél nagyobb teret kapott a nevüket megtartó hitfelek megvédelmezése. „Mindazok, kik német nevet bírnak, azt atyáiktól öröklötték és csak pietásból tartják meg”, írta a várpalotai Goldschmid Mór 1880-ban.²² Az 1880-as évek első felének antiszemita válsága idején a névmagyarosításokat annál nehezebb volt zsidó részről reklámozni, mivel ha az antiszemitizmus egyeseket az asszimilációnak olykor a kikeresztelkedésig vezető radikális fokozására sarkallta, másokból éppen hogy valamiféle visszahőkölést váltott ki. 1881 első fél évében 286 zsidó magyarosította meg a nevét, 1882 első fél évében, a tiszzaeszlári vérvád ki-robbanásakor 274-en, a következő év első hat hónapjában még kevesebben, 247-en.²³ Az 1884 és 1885-ös évek első fél évéről nincs adat. 1886 első fél évében már 327 zsidó magyarosította meg a nevét, vagyis többen, mint 1881-ben.²⁴ A *Pesti Hírlapban* azonban még 1885-ben is megjelent egy szerkesztői üzenet, amely arról számolt be, hogy egyesek „levelükben kétségüket fejezték ki”, vajon „az izr. hitfelekezethez tartozó állampolgárok önértével megfér-e, hogy nevüket éppen ebben az időben magyarosítsák meg”.²⁵ Az *Egyenlőség* vezércikkírója egy évvel később is úgy tartotta, nem csodálkozhatni azon, ha vannak zsidók, akik azt gondolják, „miért siessék én minden módon megöröklött nevem megváltoztatásával azt igazolni, hogy tagja vagyok e nemzetnek, a mely nemzet engem kebeléből ki akar lökni”?²⁶

Ebben az évtizedben az *Egyenlőség* egyáltalán nem vállalt részt a Telkes Simon által indított névmagyarosítási mozgalomban. A hetilap megelégedett azzal, hogy 1882. novemberi megjelenését követően néhány héten át „Magyarosodunk” címmel kommentár nélkül közölte a nevüket megváltoztatók listáját. Ezzel szemben a *Hitközségi Hivatalnok* című havilapban egy Berényi Joachim nevű le-velíró 1884-ben lelkesen kiállt a névmagyarosítás mellett, mivel úgy vélte, hogy „ez gyorsabban közelebb hozna

A magyar nevet viselők aránya a zsidó vallású budapesti egyetemi hallgatók körében az 1900/1901-es tanévben elérte a 39%-ot

bennünket a magyar társadalomhoz”.²⁷ Levelét azonban a szerkesztő Friedmann Mór cikke követte, aki azon sebtében tiltakozott a nézet ellen, miszerint „a magyar hangzású névben rejlenék a valódi hazafiasság”.²⁸

A neológ zsidó lapok csekély lelkesedése az atyai név iránti kegyelet, valamint a kereskedők esetében a cégéreként is szereplő név megváltoztatásának bonyodalma mellett a névmagyarosítási mozgalomnak a modern antiszemitizmussal való időbeli egybeesésével is magyarázható. Alig indult meg a zsidók körében a nagyobb méretű névmagyarosítás, az antiszemiták részéről is kialakult a máig jól bevett szokás – ahogy az *Egyenlőség* írta 1884-ben: „Ha valami ficzko a zsidót pellengérré akarja állítani elég odavetnie, hogy Kis Mózes alias Klein: egyéb argumentum nem kell, ez világos bizonyítéka annak, hogy az illető bűnös.”²⁹

Az *Egyenlőség*nek egyetlen korszaka volt, amikor, ha csak rövid ideig is, de egyértelműen kiállt a névmagyarosítás mellett. A szabadkai Milkó Izidor, aki egy cikk erejéig már 1892-ben kísérletet tett egy, a millennium alkalmából kifejezetten a zsidók tömeges magyarosítását célul kitűző mozgalom indítására,³⁰ 1895 nyarán visszatért ötletére. „Óhajtandó, hogy a millenniumig lehetőleg minden magyar zsidónak a neve is magyar legyen”, írta az *Egyenlőség* vezércikkében, mivel úgy vélte: „ezzel tartozik a hazai zsidóság a magyar nemzetnek”.³¹ Milkó Izidort Füredi Ignác, az Izraelita Tanítóképző Intézet tanára követte, aki szerint a magyar zsidó német neve nem volt egyéb, „mint egy önkéntesen viselt *sárga folt*”.³²

Az 1884 elején induló *Magyar-Zsidó Szemle* ennyi erőfeszítést sem tett. A tudományos folyóirat a névmagyarosítási statisztikákról véletlenszerűen beszámoló rövid híreken kívül nem foglalkozott a kérdéssel, mely distanciát nehéz lenne a lelkesedés jeleként értékelni. Ennek inkább hiányát látszik igazolni, hogy amikor 1895-ben rövid tudósításban beszámolt róla, miszerint a millenniumra való tekintettel Telkes Simon egyesülete „kétszeres erővel és buzgalommal lát most hozzá az idegen hangzású nevek megmagyarosításához”, a hírhez a szerkesztő semmilyen kommentárt nem fűzött.³³

Az általános névmagyarosítási mozgalom az ezredéves ünnepségek idején újabb lendületet vett. Lehetséges, hogy ebben a zsidók fellelkesülése is szerepet játszott, bár a közalkalmazottakra nehezedő, különösen 1896 és 1898 között tetten érhető hatalmi presszió minden bizonnyal nagyobb súllyal nyomott a latban. Ami az *Egyenlőséget* illeti, az 1895-ben közölt néhány lelkes írás a lap ambivalens hozzáállásán nem változtatott. A következő években még megjelent egy-egy cikk, amely a zsidókat nevük magyarosítására szólította, vagy megvédte a névmagyarosítást elutasító zsidókat a külső támadásokkal szemben, majd az 1900-as évektől mindkét típusú írás lassan eltűnt a hetilap hasábjairól.

E cikkek mellett viszont több olyan írás is napvilágot látott, amely ha csupán közvetetten, elsősorban a zsidó iden-

titás megóvásának vágyából fakadva, mégis egyértelműen a névmagyarosítás ellen érvelt. 1890-ben Kohn Dávid harmadéves joghallgató akadémiai pályadíjat nyert a gabonahatáridő-üzletről írt munkájáért. Amikor a 21 éves egyetemista átvette díját, az Akadémia főtitkára, Szily Kálmán megkérdezte tőle, vajon valóban „ilyen névvel” kíván-e a közpályán szerepelni. Az esetről beszámoló Szabolcsi álnaivan értetlenkedett: „Nem tudjuk a Kohn név ellen van-e kifogása a tudós főtitkárnak, melynek alapján a fiatal szerző 4000 éves nemességet képes kimutatni, vagy a Dávid név ellen, melynek első viselője király volt, hős volt, próféta volt és ki bizonyos zsolttárok szerzése által mint költő is meglehetősen hírnevet szerzett magának.”³⁴

1892-ben a hetilap humoros írásban üdvözölte az apai ágon zsidó származású, csehországi születésű Theodor Kohn olmützi érsekké választását, aminek alkalmából abbéli reményét fejezte ki, hogy „meg fogjuk érni, hogy a Kovácsok, Kalmárok, Kemények és Kondorok visszakohonosítják nevüket”.³⁵ Egy évvel később Kohn Dávid újabb akadémiai pályadíjat nyert, ezúttal az olasz valutáról szóló értekezésével, ám továbbra is eredeti nevén, amely alkalomból Szabolcsi Miksa nem mulasztotta el megjegyezni, hogy a lapjában is publikáló fiatalember cikkeit „Ha-Kohen” aláírással szokta közölni, mivel „nincs olyan Esterházy Magyarországon, ki olyan büszke volna főnemesi voltára, mint Kohn Dávid arra, hogy *kohen*, hogy egyenesen Áron ivadéka és nemessége közel négyezer éves”.³⁶

Szabolcsi bizonyára szomorúan vette hírért, hogy vezetőnevét Kohn Dávid 1895-ben Papra magyarosította. De ez mit sem változtatott véleményén, amelynek legőszintébben egy 1900-as szerkesztői üzenetben adott hangot: „A német vezetékneveket, igaz, vagy 120 esztendővel ezelőtt, akaratunk ellenére úgy ránk tukmálták, aminél fogva, mint magyar embereknek, jogunk van arra (sőt kissé kötelességünk is), hogy azokat magyar vezetéknevekkel cseréljük föl, – csakhogy ez nem minden névre nézve áll. A Kohn (helyesebben Kohén) vagy Lévi név régibb a legrégebb nemesi névnl Európában. Hogy lehet ilyen nevet fölcserélni? Hisz az 3000 ezer éves nemesi levél. Mert jól tessék megjegyezni, nem a zsidót akarjuk elfelejtetni a német nevek föladásával, hanem mindazt, ami bennünk német. Márpedig zsidó történeti nevek fölcserélésével nem a német ellen demonstrálunk, hanem a zsidó ellen. Azért abszolúte nem örvendünk az ilyen nevek eltűnésének, bármennyire barátja vagyunk különben a névmagyarosításnak.”³⁷

Hogy Szabolcsi mennyire volt valóban barátja a névmagyarosításnak, nehéz megmondani. Annyi bizonyos, hogy maga is megváltoztatta nevét, amint az is egyértelmű, hogy hetilapját soha nem állította igazán a névmagyarosításért küzdő mozgalom szolgálatába. Az 1900-as évektől az *Egyenlőség* hasábjain megritkultak a névmagyarosítást bármily szempontból pertraktáló cikkek. A zsidók névváltoztatása a maga csekély medrében folydogált tovább. Nyilvánvalóvá vált, hogy a zsidó értel-

az öreg zsidó karácsonyfa-
árus lassacskán elveszti gazdag zsidó vevőit, mivel azok kitérnek, és keresztényként már nem hajlandók zsidótól vásárolni

miség mind nagyobb arányban magyar névvel szerepel a hazai közéletben, ám egyben az is, hogy a zsidó népesség zöme megmarad eredeti nevénél. Például mert az is világgossá vált, amint ezt több röpirat zsidó szerzője panaszolta, hogy nevének megmagyarosításával a zsidó annyit nyer, hogy ellenségei ezért is kigúnyolják.³⁸ Jelzésértékű, hogy az (első évben *Magyar Zsidó Almanach* néven) 1911-ben indult kultúrcionista *Múlt és Jövőben* a névmagyarosítás kérdése már fel sem merült.

*

A dualizmus utolsó évtizedeiben egyetlen réteg tárgyalta továbbra is rendületlenül a közvéleményt már lagymagtagabban foglalkoztató zsidó névmagyarosítás kérdését – az antiszemiták. Egyik korai képviselőjük már az 1840-es években, vagyis évtizedekkel azelőtt, hogy a névmagyarosítás a zsidók körében nagyobb méreteket öltött volna, jónak látta rámutatni, hogy hiába visel majd „a pénzes zsidó” magyar nevet, szíve, lelke és jelleme változatlan marad.³⁹ A zsidógyűlölők következő nemzedékei kitartóan ismételték, hogy a névmagyarosítás álcája nem változtat – mivel nem változtathat – semmit a zsidó lényegi elvetemültségén.⁴⁰ Az elutasítás következő szintjére a hazai antiszemizmus ezen a téren is a Horthy-korban jutott el. A radikális jobboldali politikus Szemere Béla 1920-ban kiadott röpiratában a zsidókra vonatkozó egyéb javaslatai, így a véderőnél szolgálók külön „munkászászlóaljakba” tömörítése mellett azt is követelte, hogy a családnevüket a millennium után megmagyarosított zsidókat kötelezzék régi nevük visszavételére.⁴¹

„Ha valami ficzkó a zsidót pellengérré akarja állítani elég odavetnie, hogy Kis Mózes alias Klein: egyéb argumentum nem kell, ez világos bizonyítéka annak, hogy az illető bűnös.”

JEGYZETEK

- 1 Molnár Ferenc: Az éhes város. (1901) Bp., 1993, 14.
- 2 Uo. 13.
- 3 Karády Viktor – Kozma István: Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig. Bp., 2002, 76.
- 4 Mardochai Hajehudi [Szabolcsi Miksa]: A zsinagóga, mely legyúrta a templomot. Egyenlőség, 1899. ápr. 9., melléklet, 3–4; Toronyi Zsuzsanna: A zsidó asszimiláció a Pesti Chevra Kadisa eljáróinak társadalmi pozíciói alapján. In: Gábor György – Hajnal Piroska – Schweitzer Gábor szerk.: Otthonkeresők, otthonteremtők. Zsidó társadalomtörténeti tanulmányok. H. n. 2001, 92.
- 5 Victor Karády: Assimilation and Schooling. In: György Ránki – Attila Pók eds.: Hungary and European Civilization. Bp., 1989, 292.
- 6 Konrád Miklós: Zsidóságon innen és túl. Zsidók vallásváltása Magyarországon a reformkortól az első világháborúig. Bp., 2014, 305.
- 7 Michael K. Silber: Hungary Before 1918. In: Gershon David Hundert ed.: The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. I–II. New Haven – London, 2008, I. 779.
- 8 A zsidókérdés II. Veszprém, 1880. okt. 10. [1].
- 9 Czirány Károly: Név-magyarosítás. Budapesti Hírlap, 1884. szept. 6., melléklet, 1.

- 10 Tóth Béla: Magyar. Pesti Hírlap, 1900. okt. 14. 2–3.
- 11 Mikszáth Kálmán: Új Zrinyiász. (1898) Bp., 1910, 64.
- 12 Zay Miklós: Zsidók a társadalomban. Huszadik Század, 4. évf. 1903. 12. sz. 964.
- 13 André Duboscq: Budapest et les Hongrois. Paris, 1913, 31.
- 14 [Szentiványi Zoltán:] Századunk névváltoztatásai 1800–1893. Bp., 1895.
- 15 [Telkes Simon:] A zsidók névmagyarosításáról. Szegedi Híradó, 1872. jan. 24. [2].
- 16 A zsidó kérdés helyes megoldása. Keresztény Magvető, 18. évf. 1883. 1. sz. 73–74.
- 17 Telkes Simon: Névmagyarosítás 1894-ben. Budapesti Hírlap, 1895. máj. 26. 5.
- 18 Telkes Simon: Hogy magyarosítsuk a vezetéknevet? (1897) Bp., 1898, 3.
- 19 –o– [Molnár Ferenc]: Pesti erkölcsök. Ferenc bácsi. Pesti Napló, 1906. dec. 21. 12.
- 20 Takács Istvánné: A dombóvári zsidóság története. Dombóvár, 2007, 80, 105.
- 21 Szélpál Árpád: Forró hamu. Bp., 1984, 190.
- 22 Goldschmid Mór: Egy korszerű szó. Székesfehérvár, 1880, 6–7.
- 23 Névmagyarosítási statisztika. Ellenőr, 1881. aug. 29. [2]; Névmagyarosítási statisztika. A Hon, 1882. aug. 13. [3]; Telkes Simon: Névmagyarosítási statisztika. Budapesti Hírlap, 1883. dec. 23. 3.
- 24 Névmagyarosítási statisztika. Fővárosi Lapok, 1886. aug. 4. 1559.
- 25 [Kenedi Géza:] Szerkesztői üzenetek. Pesti Hírlap, 1885. márc. 3., második melléklet, 13.
- 26 Dr. G.: Kik magyarosodnak? Egyenlőség, 1886. márc. 7. 1.
- 27 Berényi Joachim: Tekintetes szerkesztő úr! A Hitközségi Hivatalnok, 2. évf. 1884. 4. sz. 25.
- 28 [Friedmann Mór:] Szerkesztői megjegyzés. A Hitközségi Hivatalnok, 2. évf. 1884. 4. sz. 25–26.
- 29 B. S.: A névmagyarosításról. Egyenlőség, 1884. febr. 10. 2–3.
- 30 Milkó Izidor: A zsidók és a millennium. Egyenlőség, 1892. ápr. 22. 2–3.
- 31 Milkó Izidor: A zsidók névmagyarosítása. Egyenlőség, 1895. júl. 19. 1. [Kiemelés az eredetiben – K. M.]
- 32 Füreidi Ignác: Zsidó vezetéknevek magyarosítása. Egyenlőség, 1895. júl. 26. 6. [Kiemelés az eredetiben – K. M.]
- 33 A központi névmagyarosító egyesület. Magyar-Zsidó Szemle, 12. évf. 1895. 12. sz. 603.
- 34 Szabolcsi Miksa: Kohn Dávid. Egyenlőség, 1890. máj. 16. 6.
- 35 Kohn Mór: A rehabilitált Kohn Mór. Egyenlőség, 1892. nov. 11. 7.
- 36 Szabolcsi Miksa: Még egyszer Kohn Dávid. Egyenlőség, 1893. máj. 19., melléklet, 5. [Kiemelés az eredetiben – K. M.]
- 37 Meturgeman (Szerkesztői üzenetek.) Név dolgában. Egyenlőség, 1900. ápr. 8. 7.
- 38 Weisz Ignác: A zsidók és a nemzetiségek. Brassó, 1894, 39; Gyomai Zsigmond: Hipokrizis. (Esti Újság, 1898. febr. 21.) In: Emlékalbum 1890–1915. Bp., 1915, 31.
- 39 Éliássy István: Hunnia a' haladás korszakában. Eger, 1842, 36.
- 40 Reformálható-e a zsidóság? 12 Röpirat, 1880. okt. 15. 22; Titus Aemilius: Az elzsidósodott Magyarország. 12 Röpirat, 1882. júl. 15. 9; Sextus: Az eladott ország. In: A zsidókérdés Magyarországon. Írták többen. Bp., 1898, 17; Petrássevich Géza: Magyarország és a zsidóság. Bp., 1899, 174; Király Péter: Vészkiáltások! Szabad szellem és hazaszeretet. Szeged, 1904, 121.
- 41 Progredeius [Szemere Béla]: Az elmefogyatékosok. Gróf Tisza István. A zsidók. Bp., 1920, 14.